

УДК 821.161.2-1

Вікторія Колкутіна**ВІТАЛІСТИЧНА МЕТАФОРИКА СВІТЛА
В ПОЕЗІЯХ ЛЕСИ УКРАЇНКИ ТА ОЛЕНИ ТЕЛІГИ:
КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ**

У статті досліджується віталістична метафорика світла в поезіях Лесі Українки та Олени Теліги. Виявляється специфіка творчості видатних поетес. З'ясовано, що символи вогню і пожежі вказують на поєднання двох протилежних планів дійсності, двох епох, двох світів — щасливого майбуття і затьмареного сьогодення.

Ключові слова: символіка, кольористика, барвопис, компаративістика, функціонування.

В статье исследуется виталистическая метафорика света в поэзии Леси Украинки и Елены Телиги. Акцентируется внимание на специфике творчества выдающихся поэтесс. Выяснено, что символы огня и пожара указывают на сочетание двух противоположных планов действительности, двух эпох, двух миров — счастливого будущего и омраченного настоящего.

Ключевые слова: символика, цветовая гамма, компаративистика, функционирование.

The article deals with the symbolics and the epithets of color which function at the poetical text. Provides comparative analysis of their functions in the poetry of Lesya Ukrainka and Yelena Teliga. Reveals the specificity of distinguished poetesses' works.

Key words: symbolics, epithets of color, comparative analysis, functioning.

У сучасному літературознавстві все більшу актуальність набуває аналіз творчості окремих письменників в аспекті функціонування символіки і кольористики в їх творах. Серед останніх досліджень доцільно назвати статтю Л. Ісаєнко «Смислові параметри кольорового універсалу «Лісової пісні» Лесі Українки», де проаналізована символіка кольору, яку поетеса використовує, щоб багатогранно змалювати навколишній світ та почуттєву сферу героїв; працю Ульяни Михайляк «Філософія художнього образу Лесі Українки», в якій досліджується символічне призначення художнього образу у творчості Лесі Українки. У розвідці «Семантико-стилістична характеристика колірних епітетів у ліриці поетів

«Празької школи» (Н. М. Шимків) з'ясовані функції кольористики у творчості Олени Теліги.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що в ньому вперше здійснюється компаративний аналіз функціонування символіки і кольористики у поезіях Лесі Українки і Олени Теліги.

Мета статті полягає у виявленні функціонального призначення віталістичної метафорики світла в поезіях Лесі Українки та Олени Теліги.

На нашу думку, предметний світ поезій Олени Теліги та Лесі Українки базується на кількох провідних символах — крові, вогню і сонця. Кожен із них має знакову колористичну складову: кров — червона, сонце — від жовтого до червоного, вогонь — жовтогарячий. За якістю, сугестією, смисловим і емоційним наповненням ці образи взаємодоповнюють один одного або утворюють градацію: кров переходить у вогонь, вогонь — у сонце і навпаки. Цікаво, що цю ж градацію вони утворюють і в кількісному, частотному відношенні, що допомагає поетесам ширше розкрити картину художніх уподобань. Кров, вогонь і сонце, як й інші яскраво представлені образи віршів (наприклад, пожежі, межі, слова-зброї), можуть розглядатися як реалії зовнішнього і внутрішнього, сакрального світів. Леся Українка та Олена Теліга відтворюють перехід від одного до іншого світів, тим самим доводять, що кольористика несе важливе ідейно-тематичне навантаження. Символи вогню і пожежі вказують на поєднання двох протилежних планів дійсності, двох епох, двох світів — щасливого майбуття і затьмареного сьогодення.

Подекуди концепт вогню виступає «вогнем любові», «злиттям із своїм народом» і символічно передає один із засобів досягнення поставленої мети. Цей образ — наскрізний у поетичній та публіцистичній спадщині поетес. Навіть в есеїстиці Олена Теліга наголошувала: «Ми ж не йдемо накидати згори якусь нову ідею чужому середовищу, лише зливаємось зі своїм народом, щоб спільними силами, великим вогнем любові, розпалити знов ті почування, які ніколи не загасали: почуття національної спільноти і гострої окремішності»

(«Розсипаються мури»). Цей концепт є складовим доповненням символічного поняття образу «слова-зброї», що виконує функцію провідника ідеї, яку треба відстоювати. Розглянемо детально.

Основою емоційних та експресивних образних засобів поезії Лесі Українки і Олени Теліги є біблійна символіка, що набуває загальнолюдського значення. Одним із основних образів у творчості Лесі Українки і Олени Теліги виступає образ вогню. Саме Леся Українка опоетизувала образ «досвітніх вогнів» як символ народження нової історичної доби.

У статті С. Решетуки «Вогненні мечі світла роздирають чорну заслону» (де розглянуто образи-символи у віршах письменників «вісниківської квадриги») підкреслюється, що вогонь у поетичному світі Олени Теліги — це символ очищення. Через випробування очисним полум'ям проходять почуття ліричної героїні. Очищенням цей символ виступає і у поезії Лесі Українки «Було се за часів «Святої Германдади»...». У прометеївському горінні ліричний герой вбачає очищення і майбутнє визволення.

Представимо докладніше функціонування символу вогню у таблиці:

	Леся Українка	Олена Теліга
Парадигма вогню	«вогонь — дух» («Товаришці на спомин», «Гіаі пох!») «веселка» «вогонь запальний» («Горить мое серце») «огненная зброя» («У чорную хмару зібралася туга моя»)	«нероздмухані вогні» («Усе — лише не це!») «вогнена печать» («Лист») «полум'я», «пожежа» («Засудженим») «полум'яна межа» («Лист») «вогонь отрути чи вина» («Моя душа й по темнім трунку»)
Функціональне призначення	Оновлення Очищення Єднання небесного із земним Сила почуттів, переживань	Боротьба, переживання, біль тривога Перепони на життєвому шляху, біль і гіркота, непереможна сила Трагізм боротьби, руйнівна

	Леся Українка	Олена Теліга
	Темні сили суспільства, тяжкі обставини особистого життя	сила її жорстокості, запеклості Визначення різних градацій любовного почування Випробування, через які проходять почуття ліричної героїні Нездійсненна мрія
Барвопис	Жовтий (вогнений), криваво-червоний, багрянний, огнистий	Кривавий, золотавий

Складну і напружену внутрішню роботу також символізує образ серця. У поезії Лесі Українки воно горить від «гарячої іскри палкого жалю» («Горить моє серце»). У ліричній героїні Олені Теліги у хвилини радісного злету воно постає легким, співаючим, як вільний птах, «збудженим орлом», «серцем з вогненою печаттю». Цим образами протиставляється «серце у вогні», запалене болем. Дещо по-іншому воно виступає у Лесі Українки: це серденько, в якому спить легкий жаль ліричній героїні («Не співайте мені сеї пісні»), то серце символізує ширі і ніжні почуття («Смутної провесни»).

Образи-символи природи у поезії Лесі Українки мають тісні зв'язки з фольклором. У поезії «Не дивися на місяць весною» образ «ясного місяця» виступає «наглядачем цікавим» і «підслухачем лукавим». Образ берези плакучої виступає символом згадки про лихоліття, про «тугу пекучу». У поезії «Досить невільная думка мовчала» Леся Українка порівнює пісню з пташкою — чайкою, із хвилиною морською.

У поезії Олені Теліги серед символів природи виявляються образи-символи грізного грому, блискавок, місяця. Але найчастіше зустрічається образ сонця, наприклад, «п'яним сонцем тіло налилося» («Літо») — відчуття приємної втоми, усвідомлення того, що настав відпочинок від буденного. Сонце у поезії «Сучасникам» символізує щастя, що проти-

ставляється життєвим випробуванням, перепонам, невдачам, що символізують вітри.

Таким чином, сонце у поезії Олени Теліги виступає символом життєдайної сили, що наповнює людей і життя позитивною енергією. Такою силою у творах Лесі Українки є весна: авторка її опоетизовує у багатьох віршах, наприклад, «Стояла і слухала весну», де весна виступає вірним і добрим другом, що веде розмову з ліричною героїнею, «Давня весна», де вона відкриває безмежну красу у світі природи.

Порівняно з підкресленням Оленою Телігою у поезії «Чоловікові» образу герані як символу «спокійних буднів», Леся Українка у вірші «Смутної весни», який пізніше став романсом, проводить паралель між дочасним цвітом фіалки і нерозкритим коханням, що від зимового холоду зів'яло і більше не розкриється.

Не можна не підкреслити застосований поетесами спільний образ слова як зброї. Порівняно з Лесею Українкою, Олена Теліга, хоч і використовує слово як зброю, проте воно поглиблює провідний авторський мотив призначення «поета і суспільства».

У статті О. П. Шегеди «Символіка кольору у творчості Лесі Українки» дослідницею у вірші Лесі Українки «В небі місяць зіходить смутний...» виведено символічний образ червоного місячного променя. На позначення неба прикметник червоний виконує функцію опосередкованої метафоричної характеристики стрижневого образу. Дослідниця стверджує, що у поезії Лесі Українки червоний колір має значення прагнення, боротьби, виклику, протистояння. Символом радості, повноти життя виступає він у віршах О. Теліги: «День липневий жовто-червоний, І дзвінкий мов веселий рій!» [3, с. 67]. Особливо цей настрій відчутний, коли він протиставляється сірому кольору. Зустрічаються яскраві відтінки червоного у Олені Теліги: рудий, кривавий, жовто-червоний; у Лесі Українки: кривавий, багрянний.

Читаючи твори Олени Теліги, не можна не помітити, що вона часто вживає епітет сірий. Це колір бідності, нудьги і туги, міської тісноти. Поетка говорить про нічим не примітні

сірі дні у поезії «Лист». У поезії Лесі Українки цей колір виконує стилістичну і описову функцію. Нерідко характеризує і може виражати соціальний стан героїв. Зокрема, в описі народу переважають сірі, темні тони — це «сива юрба» у «простих, темних шатах», живуть бідні люди у «чорних» будинках. Переважаючими в описі бідного люду є назви чорний, сірий, сивий, блідий.

Леся Українка весну називає золотою, яка символізує надію на краще життя. Таким чином, золотий колір тут виконує експресивну і описову функції.

Серед численних значень епітета «золотий» у поезії Олени Теліги одне з основних значень є «колір подібний до золота»: «золотавість айстер». Поряд з узвичаєними сполученнями поетеса використовує епітет метафорично, наприклад, золоті пориви. Епітет золотий, розширюючи сполучуваність із семантично віддаленими лексемами, створює індивідуально-авторські метафори. Образи, побудовані на багатогранній семантиці такого тропу, викликають найнесподіваніші асоціації, відзначаються високою експресивністю («А душа, розбещеністю п'яна, Вип'є туги золоту отруту») [3, с. 39].

У поезії Олени Теліги зустрічається срібний колір, наприклад, «срібло ніжних слів», що передає приємні, ніжні почуття.

Н. М. Шимків у своїй статті «Семантико-стилістична характеристика колірних епітетів у ліриці поетів «Празької школи» виявляє у поезіях О. Теліги епітетні конструкції з прикметником чорний, у яких автор реалізує як пряме, так і переносне значення. Постійний епітет чорний уживається в певному колі символічних сполучень: чорна земля, чорне поле, у яких символіку чорного кольору можна вважати хоча й традиційною, але дещо віддаленою від усталених українських фольклорних взірців. Чорний — це колір рідної землі України, родючої, багатої, щедрої. Часто чорні кольороназви виконують експресивну функцію: «Мій чорний день хитнувся і розтанув Гарячим сонцем спалений згори» [3, с. 40] та набувають метафоричного значення «безрадісний, безпросвітний».

Нерідко колірні епітети виконують художню і зображальну функції, тобто відтворюють і передають зовнішню ознаку.

Яскраво це простежується у пейзажній ліриці Лесі Українки, зокрема у циклах «Подорож до моря», «Кримські спогади», «Кримські відгуки». Багатством кольорів наповнені її прекрасні описи природи. Стилiстичну функцію художньої деталі виконують світлі колірні епітети, які доповнюють зображення «краси України, Подiлля». Тут і «лани золотіі», «ярочки зелененькі», «гори веселі й зелені долини».

Таким чином, кольористика є помітною рисою поетичного стилю Лесі Українки і Олени Теліги, яку вони вживають як у прямому, так і в символічному (традиційно-асоціативному) значенні. Вважаємо окреслену тему надалі науково перспективною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинь філологічна: текст і контекст // Явище синтезу мистецтв в українській літературі: Зб. наук. пр. / Упоряд. М. М. Хмелюк, Т. П. Левчук. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — Вип. 5. — 196 с.
2. Леся Українка. Твори: В 2 т. / Леся Українка. — К.: Наукова думка, 1986. — Т. 1. — 608 с.
3. Теліга О. Збірник / Олена Теліга — К.; Париж; Лондон: Видавництво ім. О. Теліги, 1957. — 473 с.
4. Теліга О. О Краю мій : Твори. Документи. Біографічний нарис / Олена Теліга — К. : Видавництво ім. О. Теліги, 1999. — 494 с.

Стаття надійшла до редакції 24 березня 2014 р.